

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ



ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

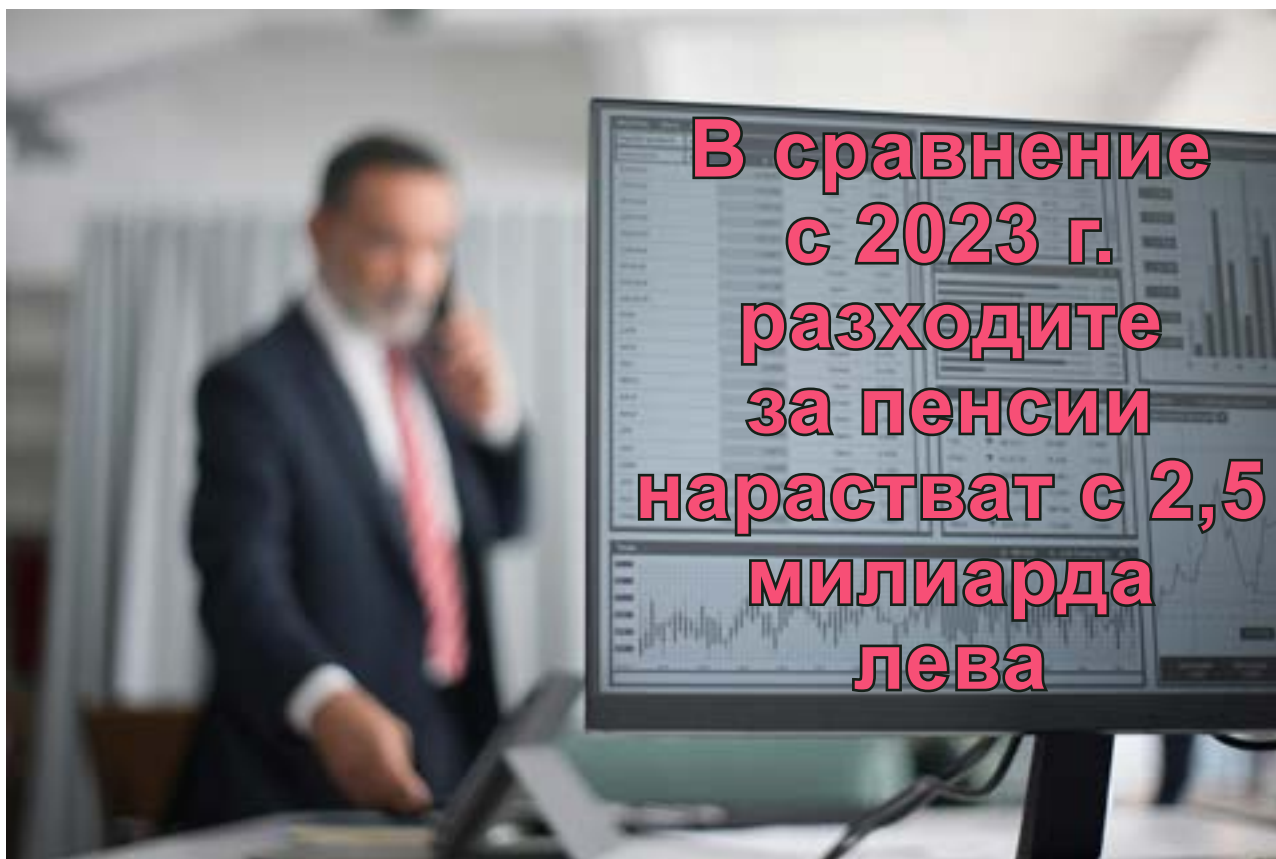
ГОДИНА XXV, Брой 2, 2025

web: www.nssi.bg

Съдържание

В сравнение с 2023 г. разходите за пенсии нарастват с 2,5 милиарда лева.....	3
Законът за въвеждане на еврото регламентира и превалутирането на пенсиите и обезщетенията.....	7
Ефекти от новия ред при изчисляване паричните обезщетения за безработица след работа в страни от ЕС.....	9
Възможности за подаване на заявление за отпускане на пенсия и добавка.....	12
Поделението на НОИ във Видин последователно възпира опитите за измами с публични средства	17
Пенсионни реформи в Източна Азия	22

НОИ

Изпълнение на бюджета на ДОО за 2024 г.

Законът за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗБДОО) е основната финансова рамка на социалноосигурителната система, с която се изпълнява определената за годината политика в тази област. В закона се включват консолидираният бюджет на държавното обществено осигуряване, бюджетите на отделните социалноосигурителни фондове (съобразно спецификата на осигурителните рискове), бюджетите на останалите, администрирани от Националния осигурителен институт (НОИ) фондове. Структурата на бюджета е в съответствие с разпоредбите на чл. 89, ал. 3 от Закона за публичните финанси и изискванията на единната бюджетна класификация.

Законът за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2024 г. е приет от 49-ото Народно събрание на 18 декември 2023 г. и обнародван в бр. 106 на Държавен вестник от 22 декември 2023 г.

Националният осигурителен институт (НОИ) разработи бюджета на ДОО за 2024 г. в съответствие със заложените основни показатели в есенната макроикономическа прогноза за 2023 г., изготвена от Министерството на финансите, както и с указанията на министъра на финансите по отношение на основните параметри на приходите, разходите и трансферите.

Основни параметри при изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО и бюджетите на отделните фондове на ДОО за 2024 г.**I. Приходи**

Общата сума на отчетените приходи по консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване за 2024 г. е в размер на 13 099 314,7 хил. лв., което представлява 101,7 на сто изпълнение на плана за годината или с 213 488,3 хил. лв. повече. В сравнение с 2023 г. постъпилите приходи са с 1 709 482,7 хил. лв. или с 15,0 на сто повече. Постъпилите приходи от осигурителни вноски през 2024 г. са в размер на 12 883 334,5 хил. лв. и формират 101,2 на

сто изпълнение на плана. Отчетените неданъчни приходи, в бюджета на ДОО възлизат на 217 400,0 хил. лв., което е с 62 658,6 хил. лв. повече от планираните.

II. Разходи

Размерът на извършените разходи по консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване през 2024 г. е 24 615 017,5 хил. лв. или с 234 602,0 хил. лв. (1,0 на сто) повече спрямо планираните. В сравнение с 2023 г. отчетените разходи нарастват с 3 005 505,2 хил. лв. или с 13,9 на сто.

Разходи за пенсии

Общата сума на отчетените разходи за пенсии през 2024 г. възлиза на 21 667 800,5 хил. лв. (100,1 на сто изпълнение на плана). В сравнение с изразходваните през 2023 г. средствата са с 2 544 559,5 хил. лв. (с 13,3 на сто) повече. В отчетената сума са включени разходите за пенсии за сметка на ДОО – 21 273 589,2 хил. лв. (58 842,4 хил. лв. повече от планираните), разходите за пенсии, несвързани с трудова дейност и добавките към тях, финансирани от държавния бюджет – 393 109,6 хил. лв. (29 241,3 хил. лв. по-малко от планираните) и извършените капиталови трансфери за прехвърляне на пенсионни права към пенсионните схеми на Европейския съюз, на Европейската централна банка и на Европейската инвестиционна банка – 1 101,7 хил. лв. (1 898,3 хил. лв. по-малко от планираните).

През 2024 г. относителният дял на разходите за пенсии от БВП е 10,7 на сто (вкл. изплатените допълнителни суми към пенсиите). В сравнение с 2023 г. стойността на показателя бележи увеличение с 0,4 процентни пункта.

Броят на пенсионерите към 31 декември 2024 г. е 2 052 553, като спрямо 31 декември 2023 г. той се е увеличил с 15 217 (0,7 на сто).

Средният месечен размер на пенсията на един пенсионер за 2024 г. е 883,02 лв. При неговото изчисляване са взети предвид всички добавки към пенсиите по Кодекса за социално осигуряване (КСО), както и изплатените през 2024 г. т. нар. „великденски“ и „коледни“ добавки в размер на 100 лв. Номиналното нарастване на средния месечен размер на пенсиите е 12,6 на сто, а реалното нарастване - 9,7 на сто, при средногодишен хармонизиран индекс на потребителските цени от 2,6 на сто¹ за 2024 г.

През 2024 г. брутният и нетният коефициент на заместване на дохода са съответно 53,3 на сто и 68,7 на сто.

Разходи за социални помощи и обезщетения

Отчетените през 2024 г. разходи за социални помощи и обезщетения са в размер на 2 755 176,0 хил. лв. (108,2 на сто изпълнение на плана). В сравнение с 2023 г. изразходваните средства са с 430 630,7 хил. лв. (с 18,5 на сто) повече. Разпределението на разходите по отделните видове парични обезщетения и помощи е следното:

Парични обезщетения при временна неработоспособност

Изплатените през 2024 г. средства за парични обезщетения за временна неработоспособност поради общо заболяване, поради гледане на болен член от семейството и карантина и поради нетрудова злополука са в размер на 1 152 588,8 хил. лв., със 193 671,2 хил. лв. (20,2 на сто) над плана. Изплатени са общо 22 535,2 хил. работни дни (с 6,3 на сто повече от планираните) при среднодневен размер на обезщетението от 51,15 лв., което е с 13,0 на сто по-високо от планираното.

За 2024 г. изплатените средства за парични обезщетения за временна неработоспособност поради трудова злополука и професионална болест са 13 627,7 хил. лв., което е с 4 250,5 хил. лв. (23,8 на сто) по-малко от плана. Изплатени са 228,1 хил. работни дни (с 11,2 на сто по-малко от планираните) при среднодневен размер на обезщетението от 59,75 лв., което е с 14,2 на сто по-ниско от планираното.

Парични обезщетения за майчинство

Отчетените през 2024 г. разходи за парични обезщетения за бременност и раждане са в размер на 669 377,8 хил. лв., което е с 40 435,7 хил. лв. (6,4 на сто) над плана. Изплатени са 11 615,2 хил. работни дни (със 17,1 на сто по-малко от планираните) при среднодневен размер на обезщетението от 57,63 лв., което е с 28,4 на сто по-високо от планираното.

За обезщетения за отглеждане на дете до 2-годишна възраст са изплатени 313 869,4 хил. лв. или със 72 483,0 хил. лв. (18,8 на сто) по-малко от планираните. Изплатени са 9 229,2 хил. работни дни (с 11,3 на сто по-малко от планираните) при среднодневен размер на обезщетението от 34,01 лв., което е с 8,4 на сто по-ниско от планираното.

През 2024 г. разходите за парични обезщетения за осиновяване на дете до 5-годишна възраст са в размер на 3

¹ НСИ, Средногодишни ХИПЦ, предходните 12 месеца = 100, достъпно на:

http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/data/timeseries/HICP_2.5.xls

869,1 хил. лв., което е с 312,9 хил. лв. (със 7,5 на сто) по-малко от планираната сума. За обезщетения за отглеждане на дете до 8-годишна възраст от бащата (осиновителя) са изразходвани 3 046,1 хил. лв. (при план 10 000,0 хил. лв.).

Парични обезщетения за безработица

През 2024 г. разходите за изплащане на обезщетения на безработни лица възлизат на 572 147,4 хил. лв., което е с 68 770,2 хил. лв. (13,7 на сто) повече спрямо планираните средства. Изплатени са обезщетения средно за годината на 64 837 безработни лица (с 5,8 на сто по-малко от планираните) при средно обезщетение на едно лице в размер на 735,37 лв., което е с 20,6 на сто по-ниско от планираното.

Парични помощи по Кодекса за социално осигуряване

За изплащане на еднократни помощи при смърт на осигуреното лице през 2024 г. са изразходвани 2 413,0 хил. лв., което е с 1 307,8 хил. лв. по-малко от плана. Изплатени са помощи на 10 976 лица при среден размер на помощта от 219,84 лв.

През 2024 г. за провеждането от НОИ на дейността по профилактика и рехабилитация на осигурените лица, са изразходвани 24 203,0 хил. лв. (с 8 326,3 хил. лв. по-малко от планираните) за медицински услуги, нощувки и частична парична помощ за хранене. В допълнение към тази сума, по сключени договори с бюджетни организации за изпълнение на дейността по профилактика и рехабилитация през 2024 г. са изразходвани 2 423,4 хил. лв., отразени в отчета като предоставени трансфери към бюджетни организации.

Ведомствени разходи

Отчетените разходи за службите по социалното осигуряване за 2024 г. са в размер на 191 885,0 хил. лв. и представляват 0,78 на сто от общите разходи по консолидирания бюджет на ДОО. В тях са включени средствата за персонал (заплати, други възнаграждения и плащания и задължителни осигурителни вноски), средствата за издръжка на администрацията на НОИ, средствата за членски внос и участие в нетърговски организации и дейности и капиталови разходи.



III. Трансфери

Предоставените средства от държавното обществено осигуряване на други бюджети през 2024 г. са в общ размер на 9 220,5 хил. лв., а отчетените суми постъпили от други бюджети (без централния бюджет) са на обща стойност 168,4 хил. лв. Трансферите за сметка на средствата от ЕС по отчетни данни възлизат на 3 263,5 хил. лв.

През 2024 г. бюджетът на ДОО е получил трансфери от централния бюджет в общ размер на 11 501 989,1 хил. лв., от които:

- трансфер за изплащане на пенсиите, несвързани с трудова дейност и добавките към тях в размер на 422 350,9 хил. лв.;
- трансфер за провеждане осигуряването на лицата по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и ал. 7 от КСО и за изплащане на обезщетенията по чл. 230 и чл. 231, ал. 1 от Закона за отбраната и въоръжените сили на РБ в размер на 1 050,1 хил. лв.;
- трансфериране на средства от Държавния фонд за гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система във фонд „Пенсии“ и фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ на ДОО на основание чл. 129, ал. 15 от КСО в размер на 132 035,5 хил. лв.;
- допълнителен трансфер за покриване на формирания недостиг от средства по бюджета на ДОО в размер на 10 902 229,1 хил. лв.;
- допълнителни трансфери на обща стойност 49,2 хил. лв. за обезпечаване на извършените разходи по предоставените дейности и услуги в базите на „Профилактика, рехабилитация и отдых“ ЕАД на правоимащите лица по чл. 16 от Закона за военноинвалидите и военнопострадалите;
- допълнителен трансфер в размер на 33 100,0 хил. лв. за изплащане на еднократна допълнителна сума в размер на 100 лв. към пенсиите за месец декември 2024 г. на пенсионерите, на които пенсията или сборът от пенсиите заедно с добавките и компенсациите към тях е в размер до 526,00 лв. включително;
- допълнителен трансфер в размер на 11 174,3 хил. лв. за преодоляване на диспропорции във възнагражденията на персонала в НОИ, включително за увеличаване на възнагражденията на персонала, считано от 1 януари 2024 г.

IV. Изпълнение на бюджетите на отделните фондове на ДОО

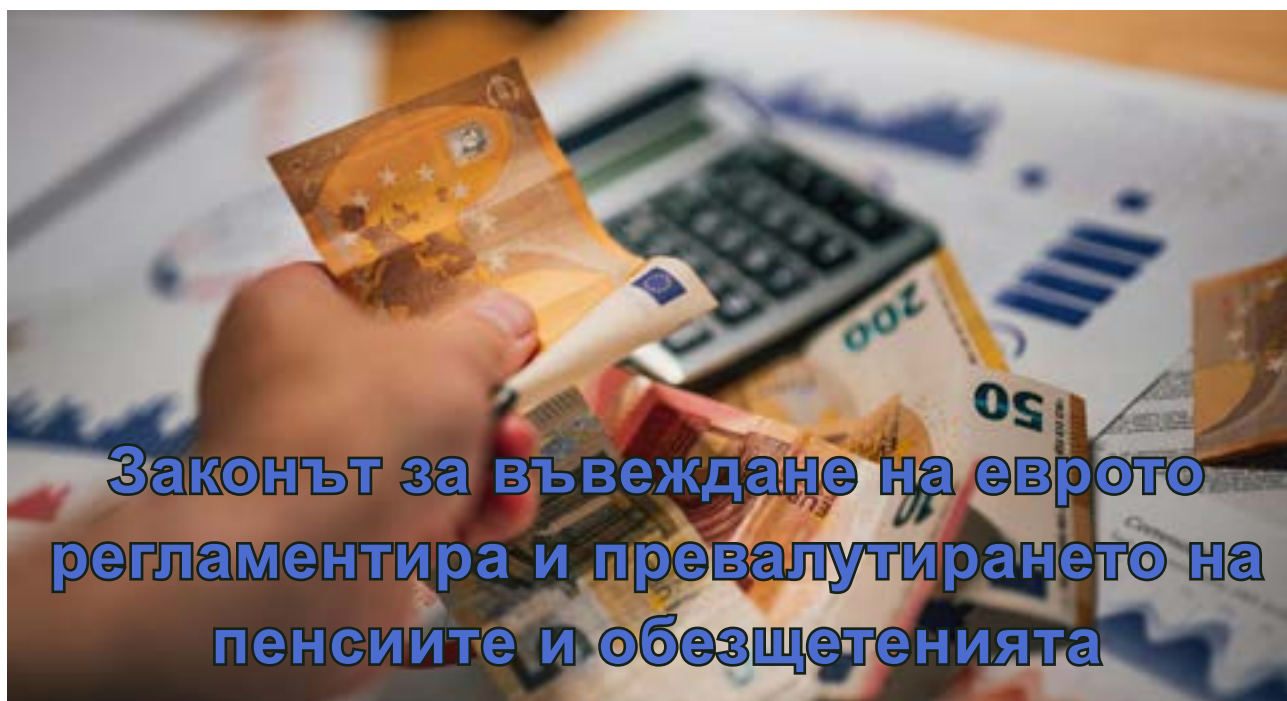
При изпълнението на бюджетите на отделните фондове на ДОО през 2024 г. е отчетен следният резултат:

- фонд „Пенсии“ – при планиран дефицит от 10 913 657,8 хил. лв. е отчетен такъв в размер на 10 757 321,8 хил. лв. или по-малък със 156 336,0 хил. лв.;
- фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ – при планиран дефицит от 263 756,7 хил. лв. е отчетен дефицит от 298 198,2 хил. лв. или с 34 441,5 хил. лв. по-голям от планирания;
- фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ – при планиран дефицит от 25,7 хил. лв., завършва с излишък от 29 219,9 хил. лв.;
- фонд „Трудова злополука и професионална болест“ – при планиран излишък от 257 379,8 хил. лв. е отчетен излишък от 296 876,7 хил. лв. или по-голям с 39 496,9 хил. лв. от планирания;
- фонд „Общо заболяване и майчинство“ – при планиран дефицит от 104 904,4 хил. лв. е отчетен дефицит от 179 470,1 хил. лв. или със 74 565,7 хил. лв. по-голям от планирания;
- фонд „Безработица“ – при планиран излишък от 23 628,8 хил. лв., е отчетен дефицит от 23 202,4 хил. лв.;
- бюджет на НОИ (като общ административен фонд) – при планиран излишък в края на периода от 11 001 336,0 хил. лв. е отчетен излишък от 10 912 593,6 хил. лв., или с 88 742,4 хил. лв. по-малък от планирания.

Наличните дефицити по отделните фондове на ДОО се финансират с излишъка по бюджета на НОИ.

Материалът е подготвен от Таня Атанасова, главен експерт в отдел „Анализ и планиране на бюджета“

Левовите в евро



Законът за въвеждане на еврото в Република България (ЗВЕРБ) е в сила от 24.08.2024 г. Този закон осигурява прилагането на съответните актове на Европейския съюз за участие в еврозоната, като определя необходимите мерки на национално ниво за въвеждане на еврото в Република България. Целта на закона е да допълни регламентацията и да улесни въвеждането на еврото в Република България, както и да повиши прозрачността и информираността за процеса на въвеждане на еврото в страната в съответствие с пряко приложимото право на Европейския съюз.

Съгласно чл. 3 от ЗВЕРБ датата на въвеждане на еврото в Република България е датата, определена в Решение на Съвета на Европейския съюз за приемането на еврото от Република България, прието в съответствие с чл. 140, параграф 2 от Договора за функционирането на Европейския съюз, наричано по-нататък „Решение за приемане на еврото“, и Регламент на Съвета на Европейския съюз, приет в съответствие с чл. 140, параграф 3 от Договора за функционирането на Европейския съюз.

При прилагане на ЗВЕРБ следва да се има предвид, че съгласно чл. 12 от закона превалутирането на паричните суми от левове в евро се извършва като числовата стойност в левове се раздели на пълната числова стойност на официалния валутен курс, изразен с шест цифри с всичките пет знака след десетичната запетая, в съответствие с чл. 4 от Регламент (ЕО) № 1103/97. При това официалният валутен курс не се закръглява или съкращава при извършване на превалутирането.

Правило за закръгляване на превалутираните суми е въведено с чл. 13 от ЗВЕРБ. Разпоредбата на ал. 1 предвижда, че след превалутиране съгласно чл. 12 от закона получената сума се закръглява до втория знак след десетичната запетая на базата на третия знак след десетичната запетая в съответствие със следното математическо правило за закръгляване:

1. когато третият знак след десетичната запетая е по-малък от пет, вторият знак след десетичната запетая остава непроменен;
2. когато третият знак след десетичната запетая е равен на или по-голям от пет, вторият знак след десетичната запетая се увеличава с една единица.

Съгласно ал. 2 на чл. 13 от ЗВЕРБ изключение от правилото по ал. 1 относно знака след десетичната запетая, на базата на който се извършва закръгляването, се допуска само когато този или друг закон или правен акт на Европейския съюз предвиждат закръгляването да се извършва до знак след десетичната запетая, различен от посочения в ал. 1 на чл. 13 от ЗВЕРБ.

Такова изключение е предвидено в разпоредбата на чл. 45 от ЗВЕРБ – то засяга начина на закръгляване на

възнаграждения, обезщетения, парични и социални помощи и пенсии по част първа от Кодекса за социално осигуряване (КСО). Съгласно ал. 1 на чл. 45 от ЗВЕРБ, считано от датата на въвеждане на еврото в Република България, възнагражденията за положен труд, обезщетенията, паричните и социалните помощи, пенсиите по част първа от Кодекса за социално осигуряване и добавките към тях, както и гарантираните вземания по Закона за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя (ЗГВРСНР) се изплащат в евро и се преизчисляват съгласно чл. 12 от закона. В изключение от правилото на чл. 13 от ЗВЕРБ, ако третият знак след десетичната запетая е по-голям от нула, вторият знак след десетичната запетая се увеличава с една единица, т.е. закръгляването на сумите за тези плащания винаги се прави в полза на лицето. Същото изключение се прилага и спрямо възнагражденията за положен труд, обезщетенията, паричните и социалните помощи, пенсиите по част първа от КСО и добавките към тях, както и гарантираните вземания по ЗГВРСНР, които са определени в левове, но не са били изплатени до датата на въвеждане на еврото в Република България.

С оглед на посочените разпоредби, когато се превалутират възнаграждения, обезщетения, парични и социални помощи, пенсии по част първа от КСО и добавки към тях, както и гарантирани вземания по ЗГВРСНР, първо се прилага разпоредбата на чл. 12 от ЗВЕРБ, като превалутирането от левове в евро се извършва, като числовата стойност в левове се разделя на пълната числова стойност на официалния валутен курс, изразен с шест цифри с всичките пет знака след десетичната запетая, а след това полученото число се закръглява по реда на чл. 45, ал. 1, изречение второ от ЗВЕРБ, съгласно който когато третият знак след десетичната запетая е по-голям от нула, вторият знак след десетичната запетая се увеличава с една единица.

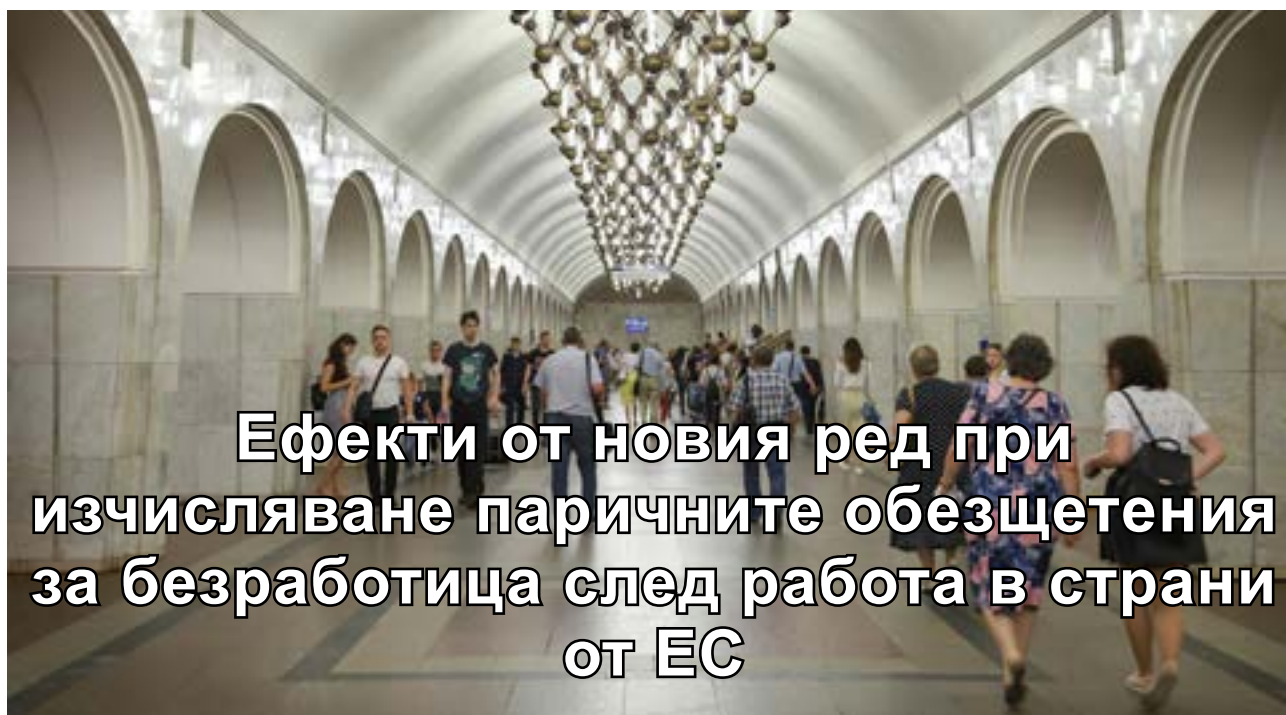
Важно е да се отбележи, че когато едно лице получава повече от една пенсия или пенсия и добавка/добавки към нея, размерът на всяка една от пенсиите и/или добавките се превалутира поотделно, след което получените стойности в евро се сумират и се получава общата месечна сума за изплащане на лицето в евро.

Във връзка с дадения на страната ни положителен конвергентен доклад на Европейската централна банка за готовността на България да приеме еврото като парична единица от 01.01.2026 г. в Националния осигурителен институт е взето решение след 01.07.2025 г. в разпорежданията на длъжностните лица на института както за съвременяването на пенсиите от месец юли, така и във всички последващи разпореждания за отпускане и изменение на пенсиите до датата на приемане на еврото, крайната месечна сума за изплащане, определена в лева, да се посочва на отделен ред и в евро. В разпорежданията за отпускане на паричните обезщетения за безработица определеният дневен размер на обезщетението в лева също ще се посочва и в евро. Превалутирането се извършва чрез прилагането на официалния фиксиран валутен курс на българския лев към еврото, обявен от Българска народна банка, от 1,95583 лева за 1 евро. Двойното обозначаване на размерите на пенсиите не е задължително, съгласно закона, но ще даде допълнителна полезна информация на клиентите на института.

Във връзка с очакваното положително решение за присъединяване на България към еврозоната, Националният осигурителен институт подхожда към този процес с пълна прозрачност и отговорност. Считано от датата на въвеждане на еврото в България на всяко лице, получаващо пенсия или обезщетение, при поискване ще бъде предоставяна безплатно справка за тяхната парична стойност в левове към 01.01.2026 г. и за превалутирането им в евро съгласно Закона за въвеждане на еврото в Република България.

**Материалът е подготвен от експертен екип на
Централното управление на НОИ**

Координационни правила



От 01.01.2007 г., като пълноправен член на Европейския съюз, Република България прилага европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност. Координационните правила на регламентите се прилагат и по отношение на паричните обезщетения за безработица (ПОБ).

Съгласно разпоредбата на чл. 62, параграфи 1 и 2 от Регламент (ЕО) № 883/2004, при определяне размера на паричното обезщетение за безработица институцията по пребиваване (в случая - България) отчита изключително трудовото възнаграждение или професионалния доход, получавани от заинтересованото лице в държавата членка, чието законодателство се е прилагало спрямо него при последната му работа като заето или като самостоятелно заето лице. Това на практика означава, че ако в 24-месечния референтен период за определяне размера на паричното обезщетение за безработица лицето има потвърден осигурителен период в друга държава членка на ЕС/ЕИП, размерът на обезщетението се определя от осигурителния доход през последния завършен осигурителен период, независимо от неговата продължителност и от това къде е завършен.

Прякото прилагане на чл. 62, параграфи 1 и 2 от Регламент (ЕО) № 883/2004 от една страна игнорира един от основните принципи, заложи в българското осигурително законодателство, а именно, че размерът на обезщетенията и пенсиите зависи от осигурителния принос на лицата, и че с тях се заместват част от загубените доходи в резултат на настъпил осигурен риск, а от друга - поставя в неравностойно положение бенефициентите на ПОБ, които през 24-месечния референтен период са упражнявали дейност само в България и размерът на обезщетението им се определя от трудовото възнаграждение/осигурителния доход за целия референтен период.

За преодоляване на посочените пороци се създаде нова алинея 8 в чл. 54б в Кодекса за социално осигуряване (КСО), в сила от 13 август 2024 г. Съгласно текста на новата алинея, когато в 24-месечния референтен период, от който се определя среднодневното възнаграждение или среднодневният осигурителен доход, или в месеца, в който е прекратено осигуряването, се включва осигурителен стаж, придобит по законодателството на държава, с която се прилагат европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност, при определяне размера на паричното обезщетение за безработица се вземат предвид доходите, получавани от лицето по време на последната му работа, както и всички доходи в България и в други държави членки за последните 24 календарни месеца, предхождащи месеца на прекратяване на осигуряването. По този начин се регламентира еднакъв подход при определяне размера на обезщетенията за безработица на лицата, упражнявали дейност в други държави членки и на тези, работили само в България, като се отчита цялостният осигурителен принос на работилите в други държави

за 24-месечния референтен период по българското законодателство.

Ефектът от прилагане на новата разпоредба е показан в Таблица 1, в която са систематизирани данни за размера на изплатените парични обезщетения - общо и при прилагане на Регламент (ЕО) № 883/2004, брой на лицата с изплатени обезщетения, среден размер на обезщетението и др. Данните обхващат два периода с еднаква продължителност – 01.01.2024 г.-30.06.2024 г. (преди влизане в сила на новата разпоредба) и 01.01.2025 г.-30.06.2025 г. (при прилагане на новата разпоредба).

От данните в таблицата е видно, че в периода след влизане в сила на ал. 8 на чл. 54б от КСО значително намалява броят на лицата с изплатени парични обезщетения за безработица, отпуснати при прилагане на Регламент (ЕО) № 883/2004 – от 28 288 лица преди влизане в сила на разпоредбата на 18 070 след влизане в сила.

Делът на изплатените парични обезщетения за безработица, изчислени при прилагане на Регламент (ЕО) № 883/2004, от общата сума на изплатените парични обезщетения за безработица е намалял повече от два пъти - от 28,58% на 14,14%.

За регионите с най-голям дял на изплатените парични обезщетения за безработица, изчислени при прилагане на Регламента (в т.ч. и по чл. 54б, ал. 8 от КСО), данните са както следва:

- ТП на НОИ - Благоевград – от 79,95% на 54,07%, или намалението е с 25,88%;
- ТП на НОИ – Кърджали – от 62,13% на 51,35%, или намалението е с 10,78%;
- ТП на НОИ – Търговище - от 65,10% на 40,99%, или намалението е с 24,11%;
- ТП на НОИ - Пазарджик – от 44,57% на 35,67%, или намалението е с 8,9%;
- ТП на НОИ - Шумен – от 45,02% на 24,71%, или намалението е с 20,31%;
- ТП на НОИ - Разград – от 33,20% на 17,64%, или намалението е с 15,56%;
- ТП на НОИ - Смолян – от 36,19% на 19,79%, или намалението е с 16,40%;
- ТП на НОИ - Сливен – от 37,11% на 13,14%, или намалението е с 23,97%;

Най-силно изразен е ефектът на действие на разпоредбата на новата алинея върху средномесечния размер на обезщетението за безработица. За периода 01.01.2024 г.-30.06.2024 г. този размер е 1 492,87 лв., а за периода 01.01.2025 г.-30.06.2025 г. – 830,09 лв.

При анализ на ефекта от прилагането на разпоредбата на чл. 54б, ал. 8 от КСО следва да се отчете и обстоятелството, че в изплатените парични обезщетения през 2025 г. значителен е делът на тези, чийто размер е определен преди влизане в сила на разпоредбата.

Имайки предвид значително по-ниския среден размер на обезщетенията, определен при прилагане на новата разпоредба, този ефект би бил доста по-значим, когато периодите на отпуснатите по стария ред обезщетения се изчерпят и се отчете разходът за обезщетения – всички с определен размер при прилагане на ал. 8 на чл. 54б от КСО.

**Материалът е подготвен от Кина Койчева,
държавен експерт по осигуряването**

ТТ на НОИ	01.01.2024 г. - 30.06.2024 г.				01.01.2025 г. - 30.06.2025 г.					
	Брой лица с изплатени обезщетения при прилагане на Регламент (ЕО) 883/2004 г.	Обща сума на изплатените парични обезщетения за безработица (в лева)	Сума на изплатените парични обезщетения за безработица при прилагане на Регламент (ЕО) 883/2004 г. (в лева)	Дял на изплатената по Регламент (ЕО) 883/2004 г. сума от общо изплатената	Среден размер на обезщетението при прилагане на Регламент (ЕО) 883/2004 г. (в лева)	Брой лица с изплатени обезщетения при прилагане на Регламент (ЕО) 883/2004 г.	Обща сума на изплатените парични обезщетения за безработица (в лева)	Сума на изплатените парични обезщетения за безработица при прилагане на Регламент (ЕО) 883/2004 г. (в лева)	Дял на изплатената по Регламент (ЕО) 883/2004 г. сума от общо изплатената	Среден размер на обезщетението при прилагане на Регламент (ЕО) 883/2004 г. (в лева)
1 Благоевград	11 606	51 255 966,30	40 977 594,87	79,95%	1 609,35	6 433	26 831 180,75	14 507 569,71	54,07%	699,43
2 Бургас	1 312	18 321 330,79	3 487 546,88	19,04%	1 419,43	962	19 136 111,46	2 052 135,37	10,72%	1 038,53
3 Варна	876	16 733 668,98	2 246 875,91	13,43%	1 348,67	523	18 736 458,48	1 409 160,44	7,52%	1 215,84
4 Велико Търново	547	8 848 331,22	1 286 282,10	14,54%	1 300,59	325	8 350 712,57	567 885,50	6,80%	865,68
5 Видин	47	2 502 798,96	99 321,77	3,97%	1 241,52	35	2 600 674,54	70 200,51	2,70%	731,26
6 Враца	171	5 363 353,19	456 048,36	8,50%	1 145,85	141	6 708 676,95	299 703,59	4,47%	969,91
7 Габрово	273	4 844 519,68	683 823,63	14,12%	1 412,86	179	4 846 020,32	371 747,68	7,67%	1 109,69
8 Кърджали	2 156	9 204 103,89	5 718 166,50	62,13%	1 498,08	1 445	8 099 204,16	4 159 161,91	51,35%	1 016,16
9 Кюстендил	184	4 344 496,41	714 072,61	16,44%	1 370,58	178	4 686 271,76	465 758,44	9,94%	822,89
10 Ловеч	472	6 250 241,47	1 545 694,49	24,73%	1 398,82	279	5 534 014,94	875 329,19	15,82%	998,09
11 Монтана	148	4 362 267,00	387 402,61	8,88%	1 233,77	84	4 153 656,02	232 219,69	5,59%	866,49
12 Пазарджик	1 094	13 381 081,65	5 963 282,07	44,57%	1 550,11	1 303	13 039 852,19	4 650 794,46	35,67%	770,00
13 Перник	77	4 176 831,12	215 676,64	5,16%	1 261,27	59	4 501 063,23	135 021,03	3,00%	1 071,60
14 Плевен	399	8 646 100,80	995 086,93	11,51%	1 272,49	258	12 070 282,16	560 462,24	4,64%	877,09
15 Пловдив	962	26 092 423,74	2 849 478,15	10,92%	1 376,56	775	27 302 012,36	1 619 276,94	5,93%	884,37
16 Разград	679	5 123 910,38	1 701 042,10	33,20%	1 404,66	540	4 835 003,81	852 751,95	17,64%	948,56
17 Русе	310	8 440 695,80	735 390,29	8,71%	1 215,52	190	8 372 962,80	491 939,87	5,88%	1 093,20
18 Силистра	122	4 031 870,05	328 346,32	8,14%	1 479,04	23	4 100 215,02	44 858,99	1,09%	747,65
19 Сливен	753	5 277 588,43	1 958 687,29	37,11%	1 468,28	553	5 491 462,64	721 513,42	13,14%	799,90
20 Смолян	706	7 249 955,24	2 623 445,85	36,19%	1 558,79	396	6 048 258,02	1 197 120,20	19,79%	830,76
21 София-град	698	48 472 754,38	1 934 692,78	3,99%	1 416,32	478	54 364 344,01	900 972,91	1,66%	946,40
22 София-окръг	201	8 312 399,09	430 842,87	5,18%	1 223,99	147	9 416 970,36	303 013,75	3,22%	1 003,36
23 Стара Загора	402	8 511 059,24	887 635,95	10,43%	1 093,15	175	10 878 670,84	311 841,26	2,87%	789,47
24 Добрич	422	7 033 024,15	847 903,93	12,06%	1 158,34	300	7 320 727,33	558 856,02	7,63%	1 025,42
25 Търговище	2 004	8 248 448,50	5 369 805,21	65,10%	1 182,26	1 012	6 053 083,59	2 480 956,77	40,99%	1 097,77
26 Хасково	401	6 788 111,89	963 451,96	14,19%	1 288,04	384	7 555 209,37	940 697,83	12,45%	902,78
27 Шумен	1 135	8 811 835,29	3 967 417,19	45,02%	1 361,50	835	7 212 078,36	1 781 943,26	24,71%	765,77
28 Ямбол	131	3 113 986,90	289 617,15	9,30%	988,45	58	3 898 301,17	171 054,53	4,39%	886,29
	28 288	313 743 154,54	89 664 632,41	28,58%	1 492,87	18 070	302 143 479,21	42 733 947,46	14,14%	830,09

В помощ на кандидат-пенсионерите



1. Инициране на пенсионното производство

Пенсионното производство по отпускане на пенсия не може да бъде иницирано служебно, без волеизявление на заинтересованото лице или против неговата воля. Съгласно чл. 1, ал. 1 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС) пенсиите и добавките към тях се отпускат и изплащат въз основа на писмено заявление по образец (УП-1), утвърден от управителя на Националния осигурителен институт (НОИ), към което се прилагат всички необходими оригинални документи, а за случаите, при които се прилагат разпоредбите на международен договор, по който Република България е страна, или на европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност - заверени от съответната компетентна институция копия на такива документи.

2. Общ ред за заявяване на административни услуги

Промените в Административнопроцесуалния кодекс (АПК), касаещи реда по който заинтересованите граждани и организации сезират компетентния административен орган, са в сила от септември 2018 г. С тези промени за първи път е уреден по общ за всички административни производства начин редът за заявяване на административни услуги и са съобразени наличните възможности в областта на информационните технологии и приложимите норми на Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и Съвета, Закона за електронното управление, Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги и други закони и нормативни актове.

Създаденият чл. 18а от АПК е предпоставка за поетапно прилагане на електронната идентификация и на обмяна на електронните съобщения в административните производства и за ускоряване и улесняване на извършването на процесуални действия. Те гарантират повишаване на доверието, прозрачността, бързината, качеството на предоставяните услуги и удобството на получателите им.

Заявленията, сигналите и предложенията, жалбите, протестите, исквете и приложенията към тях могат да се подават до административните органи по електронен път по реда на Закона за електронното управление (ЗЕУ), чрез лицензиран пощенски оператор, както и по факс или по друг начин, оповестен от съответния орган на интернет страницата му. Изброените възможности допускат искането за издаване на акта да се направи писмено.

В чл. 28, ал. 1, т. 6 от АПК се предвижда административните органи да осигуряват подходящо за гражданите и организациите работно време. Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж е съобразена с посочената разпоредба като чл. 1, ал. 1 от НПОС предвижда лично подаване на заявлението за отпускане на пенсия. По този начин на лицата е предоставена възможност да подадат или направят заявлението си в съответното териториално поделение на НОИ. Лицата биха могли да подават заявленията си и устно, в такива случаи длъжностното лице попълва нарочен протокол, който се подписва от заявителя.

Съгласно чл. 29, ал. 2 от АПК, когато искането е писмено, задължителен реквизит е подписът на съответния гражданин и идентификация на заявителя, която се постига чрез посочване на името и адреса му. След като искането е направено в писмена форма, то задължително трябва да е подписано. Съгласно чл. 25, т. 2 от Регламент (ЕС) № 910/2014 правната сила на квалифицирания електронен подпис е равностойна на тази на саморъчния подпис.

3. Начини за подаване на заявление за отпускане на пенсия

Заявлението се подава до териториалното поделение (ТП) на НОИ по постоянен или настоящ адрес на заявителя, по един от следните начини:

- лично;
- чрез законен представител. Законни представители на лицата са родителите или настойникът на малолетно дете (от 0 до 14 г.) и настойникът на поставения под пълно запрещение;
- чрез упълномощено съгласно чл. 18 от Административнопроцесуалния кодекс лице, като в административното производство са уредени две възможности от гледна точка на изискуемата форма на пълномощното - упълномощаването може да бъде направено в обикновена писмена форма, но пълномощникът следва да е лице от кръга на посочените в чл. 32 от Гражданскопроцесуалния кодекс (родител, съпруг/а, дете) или пък пълномощното следва да е писмено с нотариална заверка на подписа, в който случай може да бъде упълномощен и друг гражданин или организация;
- в центъра за административно обслужване (приемната) на съответното ТП на НОИ по постоянен или настоящ адрес на заявителя;
- на хартиен носител чрез лицензиран пощенски оператор (поща или куриер). При подаване на заявлението за отпускане на пенсия по този ред, правопораждащата дата се определя след съобразяване с датата на пощенското клеймо в станцията на подаване на заявлението.

3.1. Подаване на заявление за отпускане на пенсия с ПИК

Заявлението за отпускане на пенсия може да бъде подадено по електронен път и с използването на персонален идентификационен код (ПИК). ПИК е 10-значен буквено-цифрен персонален идентификационен код, издаван от НОИ. С него лицата могат чрез [Единния портал за електронни услуги на НОИ](#) (ЕПЕУ), на интернет страницата на института не само да подават заявления за административни услуги, но и да ползват редица електронни справки. Издаването на ПИК е безплатно.

Получаването на ПИК се извършва лично във всяко териториално поделение на НОИ срещу представяне на лична карта и без предварително попълване на заявление. Издаването на ПИК чрез упълномощено лице се извършва само чрез представяне на изрично, нотариално заверено пълномощно. В тези случаи се прилага копие от пълномощното, което, след съпоставяне с оригинала, остава на съхранение в НОИ. Изпратени по пощата документи и искания за издаване на ПИК не се обработват. Издадени удостоверения за ПИК не се изпращат по пощата. При издаване в териториалните поделения на НОИ и всички регионални офиси, този код се издава на момента, активирането му става в рамките на деня на неговото издаване. Издаването на ПИК може да бъде заявено по електронен път – през Системата за сигурно електронно връчване (ССЕВ). Удостоверението за издадения ПИК се връчва на лицето чрез ССЕВ до 2 работни дни.

Правният ефект на електронното подаване на заявления към административните органи се определя съгласно чл. 20, ал. 5 от издадената въз основа на ЗЕУ Наредба за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги. Заявлението за извършване на административна услуга, т.е. за

издаване на индивидуален административен акт, се счита за получено от водещия производството административен орган в момента на постъпване в информационната му система. По този начин е създадена правна сигурност при получаването на електронните съобщения и съответно при отчитането на сроковете и последиците от спазването или неспазването им.

3.2. Подаване на заявление за отпускане на пенсия чрез лице, посочено в чл. 26 от Закона за закрила на детето, чрез осигурителна каса и чрез последния осигурител

Заявлението за отпускане на пенсия може да се подава и чрез лице, посочено в чл. 26 от Закона за закрила на детето. Имат се предвид случаите, когато дете е настанено в семейство на роднини или близки, в приемно семейство или в социална или интегрирана здравно-социална услуга за резидентна грижа, извършено по съдебен ред. Представителните функции на лицето по чл. 26 от Закона за закрила на детето се удостоверяват със съдебното решение за настаняване на детето.

Заявлението за отпускане на пенсия може да се подаде и чрез осигурителна каса. Осигурителни каси могат да образуват осигурителите с наети на работа не повече от 50 работници, самоосигуряващите се лица и лицата по чл. 4, ал. 9 от КСО (съпрузи на лица, регистрирани като упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност или на регистрирани земеделски стопани и тютюнопроизводители). Осигурителните каси трябва да са регистрирани в компетентната териториална дирекция на НАП. Те действат като осигурител спрямо членовете си, които са самоосигуряващи се лица или лица по чл. 4, ал. 9 от КСО, както и спрямо осигурените лица при членовете на касата, които са осигурители. Начинът и редът за създаване, регистриране и функциониране на осигурителните каси са регламентирани в Наредбата за осигурителните каси, приета с ПМС № 89 от 09.04.2001 г., обн. ДВ. бр. 37 от 13.04.2001 г.

Заявлението може да се подава и чрез последния осигурител. В случай че осигурителят е предприятие - юридическо лице, то органът, който го представлява и/или управлява, определя длъжностно лице, чрез което се подава заявлението за отпускане на пенсия. В случай че осигурителят е физическо лице, то физическото лице-осигурител, би могъл да подаде заявлението лично.

3.3. Подаване на заявление за отпускане на пенсия от непълнолетни лица

Заявлението за отпускане на пенсия от непълнолетните деца (от 14 до 18 г.) и ограничено запретените лица се подава лично и от тяхно име със съгласието на родител или попечител, който задължително вписва данните си и подписва декларацията за изразяване на съгласие за подаване на заявлението, която е инкорпорирана в образец УП-1 на Заявление за отпускане на пенсия/и и/или добавка/и. Настойник, съответно попечител, на дете с неизвестни родители е ръководителят на социалната или интегрираната здравно-социална услуга за резидентна грижа, в която то е настанено.

3.4. Подаване на заявление за отпускане на пенсия по електронен път

Заявлението за отпускане на пенсия може да се подава и по електронен път, като се използват средства за електронна идентификация: квалифициран електронен подпис (КЕП) или ПИК, издаден от НОИ, или ПИК, издаден от Националната агенция за приходите (НАП), чрез:

- Единния портал за електронни услуги на НОИ (ЕПЕУ);
- Системата за сигурно електронно връчване (ССЕВ) на Министерството на електронното управление, за ползването на която е необходимо лицето да има регистриран профил, както и да разполага с поне едно от горепосочените средства за електронна идентификация;

3.5. Подаване на заявление за отпускане на пенсия от лице, изтърпяващо наказание „лишаване от свобода“ или задържано под стража

Заявление за пенсия от лице, изтърпяващо наказание „лишаване от свобода“ или задържано под стража, може да се подава и чрез ръководителя на мястото за лишаване от свобода, съответно - на мястото на задържане под стража, който издава удостоверение, в което се вписват трите имена по документ за самоличност на лицето, единният граждански номер и постоянният му адрес.

3.6. Подаване на заявление от наследници за отпускане на наследствена пенсия

Съгласно чл. 1, ал. 2 от НПОС общо заявление за отпускане на наследствена пенсия от наследници с различен адрес от един наследодател се разглежда от териториалното поделение на НОИ, в което е подадено, ако поне един от наследниците има постоянен или настоящ адрес в района му.

В заявлението се вписват сведенията за самоличността на заявителя, за гражданското му състояние и други данни във връзка с отпускането или изплащането на пенсията, включително за пенсиите по международен договор, по който Република България е страна, или по европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност.

3.7. Подаване на заявление за отпускане на пенсия от лица, които не са български граждани и нямат постоянен адрес в страната

Заявлението за отпускане или изплащане на пенсия от лица, които не са български граждани и нямат постоянен адрес в страната и за които не се прилагат разпоредбите на международен договор, по който Република България е страна, или на европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност, се подава до ТП на НОИ – София-град.

3.8. Устно подаване на заявление за отпускане на пенсия

В разпоредбата на чл. 29, ал. 5 от АПК и във Вътрешните правила за организация на административното обслужване в НОИ (ВПОАО в НОИ) е разписан редът за приемане на устни заявления, включително заявления за образуване на административно производство. Съгласно предвидения ред при устно внесени заявления е необходимо съставяне на двустранен протокол, представляващ Приложение 1 към чл. 13, ал. 2 от ВПОАО в НОИ и неговото регистриране в деловодната система на института.

Съответната устна услуга може да бъде заявена от упълномощено лице, като в този случай към двустранния протокол следва да бъде приложено копие от изричното пълномощно.



4. Заявление за отпускане на пенсия с нередовни и/или липсващи документи

При прието заявление с нередовни и/или липсващи документи, които не могат да бъдат поправени или набавени служебно въз основа на документи, които са налични в НОИ, длъжностното лице по чл. 98, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване (КСО) уведомява лицето за неизправностите с препоръчано писмо с обратна разписка чрез лицензиран пощенски оператор на посочен точен адрес или по електронен път по реда на ЗЕУ в 15-дневен срок. Когато в едномесечен срок от датата на уведомяването те не са отстранени, а за пенсиите при прилагане на международен договор, по който Република България е страна или на европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност, в двумесечен срок, длъжностното лице по чл. 98, ал. 1 от КСО издава разпореждане въз основа на наличните редовни документи и на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 от КСО, налични в информационната система и регистрите на НОИ.

Съгласно чл. 1, ал. 7 от НПОС, когато уведомлението по ал. 5 не е връчено на лицето, връчването се извършва по реда на чл. 10, ал. 8 изр. второ (чрез поставяне на съобщение на таблото за обявления в ТП на НОИ или на интернет страницата на НОИ за срок от 7 дни, след изтичането на този срок документът се смята за връчен), а за лицата с постоянен адрес в друга държава, с която Република България прилага международен договор или европейските регламенти за координация на системите за социална сигурност - чрез изпращане на писмо до осигурителния институт на държавата, в която е постоянното пребиваване на лицето, или чрез поставяне на съобщение в страницата на НОИ в интернет.

5. Заявление за отпускане на пенсия(и) и/или добавка(и) обр. УП-1

При подаване на заявление за отпускане на пенсия образец УП-1, утвърден от управителя на НОИ, в него се вписват данните на заявителя, на законния представител и на упълномощеното лице, съобразно конкретиката на случая. В заявлението се посочва видът на пенсията/пенсиите и/или добавката/добавките, чието отпускане се заявява, начинът на плащане на пенсията и свързаните с това данни. В случай че е заявено плащане по лична сметка с IBAN, към заявлението се прилага документ от банката или платежната институция с IBAN номера на личната сметка на пенсионера. При кандидатстване за наследствена пенсия се попълват и данни за лицето, след чиято смърт заявителят придобива право на наследствена пенсия, съответно - на добавка към личната си пенсия. Декларират се обстоятелства за встъпване в последващ брак или за извършено пълно осиновяване, които влияят върху правото на наследствена пенсия. Посочва се също и информация за придобит в чужбина осигурителен стаж и за получавана друга пенсия.

При подаване на заявление за отпускане на пенсия се избира един от начините за кореспонденция, чрез който лицето желае да му бъде връчен документът за отпускане, за отказ за отпускане или за изменение на заявената пенсия и/или добавка.

Правото на пенсия не се погасява по давност. След придобиване право на пенсия, заявление за нейното отпускане може да бъде подадено от правоимащото лице в неограничен срок от време.

Материалът е подготвен от Елена Владимирова – главен експерт по осигуряването в отдел „Методология на отпускане на пенсиите“ в дирекция „Пенсии“.

На фокус

Поделението на НОИ във Видин последователно възпира опитите за измами с публични средства



Превенцията и ограничаването на злоупотреби със средства от държавното обществено осигуряване (ДОО) е устойчива и целенасочена практика в дейността на Националния осигурителен институт (НОИ). Териториалното поделение във Видин (ТП на НОИ - Видин) също прилага този подход, като работи в синхрон с останалите регионални структури в страната. Основната цел е да се гарантира законосъобразното прилагане на осигурителното законодателство и да се предотвратят неправомерни плащания от фондовете „Пенсии“, „Безработица“ и „Общо заболяване и майчинство“ на ДОО.

В контекста на засиления обществен и институционален интерес към ефективното управление на публичните средства от изключително значение е да се обърне внимание на проявите на нерегламентирани практики, целящи неправомерно облагодетелстване от фондовете на осигурителната система. През последните няколко години в ТП на НОИ - Видин бяха установени опити за злоупотреба, при които се наблюдават съмнителни действия, имащи за цел извличането на неправомерни облаги от фондовете на ДОО. Конкретните механизми, чрез които се правят опити за измама, са добре известни на органите на осигурителната администрация, а превантивните мерки и предприетите действия за тяхното предотвратяване стават все по-надеждни и ефективни.

Парични обезщетения за безработица

От началото на 2022 г. до края на май на настоящата година са издадени общо 106 разпореждания за възстановяване на неоснователно изплатени парични обезщетения за безработица в размер на 108 103 лв. Разбивката по години сочи следното:

- 2022 г. – 32 разпореждания за възстановяване на суми за общо 28 621 лв.;
- 2023 г. – 18 разпореждания за възстановяване на суми за общо 9 375 лв.;
- 2024 г. – 23 разпореждания за възстановяване на суми за общо 36 386 лв.;
- май 2025 г. – 35 разпореждания за възстановяване на суми за общо 33 721 лв.

Зачестяват случаите на лица, подали заявление за отпускане на парични обезщетения за безработица, след като са упражнявали трудова дейност при осигурител за около 30 дни със смяна на основанието за прекратяване на трудовото правоотношение. Целта им е придобиване на право на парично обезщетение за безработица за по-дълъг период и с по-висок размер. След извършване на прецизен анализ от служителите на сектор „Краткосрочни плащания“ тези осигурители се предават за проверка на контролните органи на ТП на НОИ. Общият брой сигнали за периода от началото на 2022 г. до края на май 2025 г. са както следва:

- 2022 г. – 72 сигнала;
- 2023 г. – 53 сигнала;
- 2024 г. – 48 сигнала;
- към май 2025 г. – 26 сигнала.

Конкретни казуси от последните години отразяват често срещаните практики, свързани с фиктивни трудови правоотношения, при които стремежът е неправомерно придобиване на осигурителни и социални права. Във връзка с подадени заявления за обезщетения за безработица и засиления превантивен контрол при изплащането на паричните обезщетения и помощи от ДОО са подадени редица сигнали, които са последвани от задълбочени проверки от компетентните контролни органи в НОИ.

Анализът на събраните доказателства и сведения от лица, включително управители и собственици на дружества, разкриват сериозни несъответствия, пораждащи обосновани съмнения относно действителността на трудовите правоотношения. В няколко от случаите е установено, че обектите на проверка не са осъществявали реална стопанска дейност през съответния отчетен период. Не са представени документи за приходи от продажби, договори с клиенти или доказателства за извършени услуги. Има случаи, при които самият управител на дружеството заявява, че дадено лице реално не е полагало труд.

Сред интересните казуси е този, при който след прехвърляне на едно дружество на нов собственик, последният декларира, че няма никакви документи, свързани с дейността на фирмата, нито е запознат с предполагаемите ѝ служители. Друг работодател пък няма реален капацитет да осигури трудова заетост на две лица, които преди това са упражнявали трудова заетост по законодателството на Германия и причината за прекратяване на трудовото им правоотношение е „напускане на наетото лице“, за което им се полага обезщетение с минимален срок и на минимален размер. Установено е, че осигурителните данни за лицата са неправомерно подадени и съответно - са заличени служебно. Сред приключване на проверките са съставени актове и доклади до компетентния орган, включително и прокуратурата. В съответствие с действащата нормативна уредба са предприети мерки за възстановяване на неправомерно изплатени средства и ограничаване достъпа до бъдещи обезщетения на лицата, участващи в схемите.

При преценка на правото на парично обезщетение на други две лица е установено, че в базовия период, от който се изчислява размерът на паричното обезщетение, лицата са упражнявали трудова дейност при четирима осигурители. От извършения анализ е видно, че част от осигурителите са подавали данни за осигуряване с висок осигурителен доход, а за някои месеци липсват данни в регистъра на осигурените лица. За една част от собствениците на фирмите липсва подадена декларация за началото и за вида на осигуряването. Липсват и внесени по сметките на ДОО осигурителни вноски. На експертите е направило впечатление и обстоятелството, че лицата впоследствие са били назначавани в едни и същи фирми. За един от собствениците е установено, че е собственик и на множество други стопански субекти. Подадени са сигнали до контролните органи на ТП на НОИ, проверките продължават, като своевременно фирмите са включени в поддържания от структурата списък на т.нар. „рискови осигурители“.

Обезщетения за безработица по европейски регламенти

Когато става дума за преценка на правото на обезщетение на базата на осигурителен стаж в друга държава членка на Европейския съюз (ЕС), експертите на НОИ също са нащрек. С оглед предотвратяване на неоснователни плащания по подадени заявления за отпускане на такова обезщетение на лица с прекратена последна заетост в друга страна от съюза, преди извършване на преценка за правото се извършва справка за задгранични пътувания на съответното лице от областната дирекция на МВР (ОД на МВР). При необходимост се изпращат и допълнителни запитвания до компетентните институции на другите държави за определяне на фактическото пребиваване на лицата по време на последната заетост. Изисква се и потвърждаване дали в действителност то е упражнявало законна трудова дейност там. Същото се случва и с лицата, които са упражнявали продължителна дейност във Великобритания, след което се преместват да работят в държава членка на ЕС (вкл. България) за кратък период. Всички тези случаи се подават за проверка от контролните органи на НОИ.

Под наблюдение са и лицата с прекратено трудово правоотношение по законодателството на друга държава

членка на ЕС на основание „взаимно съгласие“, които след което започват работа на висок осигурителен доход в България за изключително кратък период. Целта им е прозрачна – неправомерно да получават максималния период и размер на паричното обезщетение.

Подобна е и ситуацията с лица, които след като са получили отказ за отпускане на парично обезщетение за безработица след установено пребиваване в друга държава членка на ЕС, започват трудова дейност в България с идеята отново да подават заявление за отпускане на парично обезщетение. Тези осигурители също се предават на контролните органи за извършване на проверка.

След прецизен анализ на получените данни от чуждите компетентни институции, получени справки от ОД на МВР и извършена преценка на правото на обезщетение за безработица в периода 2022-2025 г. са издадени разпоредения за отказ на общо 200 лица. Най-голям е броят на лицата с подадени заявления след трудова дейност в Германия (68), Чехия (32) и Ирландия (23), а най-малко са тези, които са декларирали работни ангажименти в Словения, Швейцария и Швеция – по едно.

Парични обезщетения за временна неработоспособност

Контролът в ТП на НОИ – Видин се осъществява както от контролните органи, така и от служителите, ангажирани с преценка на правото на краткосрочни обезщетения. При определяне на правата на базата на представените основни документи за изплащане на парични обезщетения и помощи от ДОО, служителите извършват както ежедневни прегледи на документи, така и предварителен контрол. За предотвратяване на неправомерни плащания се извършват анализи на подадените данни в регистрите на НОИ. В резултат на тези анализи се идентифицират осигурители, при които се забелязват индикации за неправомерност. Основните индикатори, които подсказват опит за заобикаляне на системата и лична облага за сметка на публичните средства, могат да бъдат обособени в няколко групи:

- сключване на трудови договори с лица за кратък период от време и с висок осигурителен доход, без да се внасят осигурителни вноски;
- извършване на ниско квалифициран труд на необосновано високи нива на възнаграждението;
- драстично увеличение на осигурителния доход;
- представяне на болнични листове с едно и също заболяване с и без провеждане на болнично лечение;
- представяне на болнични листове с прекъсвания и без прекъсвания с различни заболявания.

При възникнали съмнения още преди изплащане на паричните обезщетения и помощи за събиране на допълнителни доказателства и изясняване на обстоятелства случаите се предават за проверка на лекар, експерт по временна нетрудоспособност (ЕВН) и на контролните органи при ТП на НОИ. Данните за последните няколко години сочат следното:

- случаи, предадени за проверка на сектор „Контрол по разходите на ДОО“:
 - 2022 г. - 132;
 - 2023 г. - 99;
 - 2024 г. - 102;
 - май 2025 г. - 67.
- изготвени протоколи и предадени за проверка/обжалване от лекар, експерт ЕВН:
 - 2022 г. - 1911;
 - 2023 г. - 2007;
 - 2024 г. - 2120;
 - май 2025 г. - 975.

Поради наличието на продължителни болнични листове на дадени лица, наблюдавана голяма честота на временна неработоспособност спрямо общ брой наети лица и засечени съмнително голям брой последователни болнични листове с различни диагнози редица фирми и физически лица са поставени под наблюдение за определен период от време.

Извършените анализи и заложените контролни механизми водят до положителен резултат по отношение на ревенцията, а от там и до съществен отлив на опитите за подаване на неистински документи за изплащане на обезщетения от неправоимащи лица, с което драстично намаляват и опитите за злоупотреби със средства от фонд

„Общо заболяване и майчинство“.

От всички постъпили сигнали за проверка в сектор „Контрол по разходите на ДОО“ се е пристъпило към заличаване на подадените данни в Регистър на осигурените лица, както следва:

- 2022 г. - 309 проверки със заличени данни в 10 осигурители;
- 2023 г. - 261 проверки със заличени данни в 4 осигурители;
- 2024 г. - 232 проверки със заличени данни в 2 осигурители;
- май 2025 г. - 78 проверки със заличени данни в 1 осигурител.

Пенсионни производства

За периода от началото на 2022 г. до 31 май 2025 г. е повишена значително ефективността на противодействието на опитите за злоупотреби със средства от фонд „Пенсии“ на ДОО. В тези опити се включват както използването на неистински удостоверителни документи за доказване на осигурителен стаж в пенсионното производство, така и представянето на неистински експертни решения по повод отпускане на инвалидни пенсии.



На базата на безспорно доказани случаи за представени неистински документи, служителите от отдел „Пенсии“ в ТП на НОИ – Видин, ежедневно предотвратяват неоснователно зачитане на осигурителен стаж и отпускане на пенсии.

За целите на проверките се използват наличните информационни регистри, извършват се и множество допълнителни проверки от контролните органи на НОИ. Търси се съдействието и на Районна прокуратура - Видин.

В резултат на непрекъснатия превантивен контрол се елиминират опити за отпускане на неследващи се пенсии, които като дългосрочно осигурително плащане биха ощетили фонд „Пенсии“ на ДОО със значителна сума.

От практиката

През второто полугодие на 2024 г. следствие на извършена проверка е установено, че за 19 лица са подадени осигурителни данни към НАП без правно основание. Шест от тези лица са от област Видин. Поради липса на годишни финансови отчети за извършване на дейност за периода от 2022 г. до 2023 г. и отсъствие на подадени годишни данъчни декларации за корпоративен данък за същия период в регистъра на осигурените лица, данните със сравнително висок осигурителен доход са заличени. Така е предотвратено неоснователно зачитане на осигурителен стаж на тези лица, подали заявление за отпускане на пенсии в ТП на НОИ – Видин. Постановен им е отказ за отпускане на пенсия.

За периода от януари 2022 г. до началото на юни 2025 г. са постановени 53 разпореждания за възстановяване на неправомерно получени суми от пенсии. От формиран дълг в размер на 111 275 лв. (86 170 лв. главница и 73 960 лв. лихви) вече са възстановени 24 433 лв.

Друг казус от 2024 г. илюстрира характера на опитите за незаконно придобиване право на пенсия. Лице получава лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване. По повод на уточняване на действителния размер на пенсията и коректно зачитане на осигурителния стаж са извършени проверки на издадените удостоверения от конкретен осигурител за посочения в тях период. След прецизна проверка по разплащателни ведомости е установено, че лицето не фигурира в тях за времето, което е посочено в документите. Това води до незачитане на продължителността на осигурителния стаж при преценката на правото и определянето на размера на личната пенсия за инвалидност поради общо заболяване. Постановено е разпореждане, с което се прекратява отпуснатата на лицето пенсия, а след влизането му в сила е постановено и разпореждане за възстановяване на недобросъвестно получените суми. Лицето възстановява разсрочено недобросъвестно получената сума за пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

Налице са и случаи, при които представените документи са със специфично съдържание и изискват медицински познания – експертни решения на ТЕЛК например. Такива са случаите от 2021 г., при които в териториалното поделение постъпва сигнал от ОД на МВР и Районна прокуратура за проведено разследване по образувано досъдебно производство. Причината е, че в условията на продължавано престъпление неизвестен извършител е съставил неистински частни документи (амбулаторни листове) и ги употребил пред лекари от състава на ТЕЛК за Общи заболявания, за да докаже че има описаното в амбулаторните листове заболяване и притежава правото да бъде освидетелствано, както и експертни решения, които са послужили за отпускане и изплащане на пенсии за инвалидност. В сигнала са посочени 13 лица, част от които не са пенсионери.

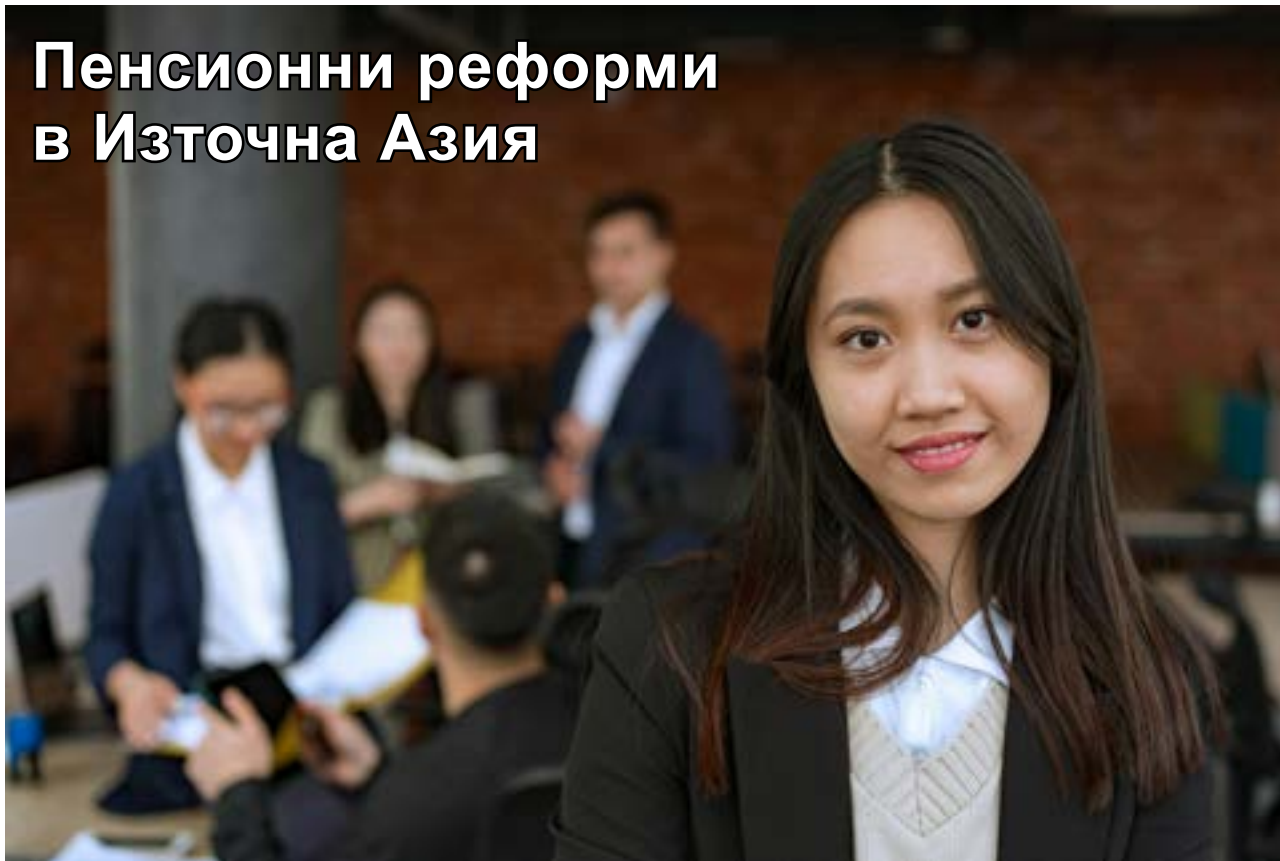
За всички лица от въпросната група, получаващи пенсия, са постановени разпореждания за спирането на плащанията на основание на текстове от Кодекса за социално осигуряване (КСО) – поради представяне на доказателства за обстоятелства, които могат да доведат до прекратяване на получаваните пенсии, с цел да се предотврати по-нататъшното източване на средства от бюджета на ДОО.

Към настоящия момент във връзка със спрените от изплащане пенсии поради представени експертни решения, за които има съмнение за неистинност, има 6 висящи съдебни производства. В част от останалите случаи след спиране на изплащането на пенсията лицата не са предприели по-нататъшни действия за възобновяване и не получават пенсия. На други пък е отпусната пенсия на различно основание.

Пример за класически случай от практиката е казусът, при който лице подава заявление за отпускане на лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване, към което прилага експертно решение на ТЕЛК. То е потвърдено от медицинската комисия в ТП на НОИ и поисканата пенсия е отпусната. Същевременно от ОД на МВР за лицето постъпват документи за извършен медицински преглед, резултатите от които сочат, че лицето отговаря на изискванията за физическа годност към водачите на МПС. Приложените от ОД на МВР документи са в пълно несъответствие и напълно противоречат на определения процент трайно намалена работоспособност в експертното решение на ТЕЛК, а това има преки последствия при преценката правото на пенсия. В резултат на това ТП на НОИ - Видин оспорва документа пред Национална експертна лекарска комисия. Образуваното административно производство приключва с отмяна на решението на ТЕЛК и връщане за ново освидетелстване. Постановеното отменително експертно решение е влязло в сила, а ново решение на ТЕЛК не се е появило, няма и отпусната пенсия.

Материалът е подготвен от експертен екип на ТП на НОИ - Видин

Пенсионни реформи в Източна Азия



Източноазиатските страни преживяват безпрецедентни демографски промени, които представляват фундаментални предизвикателства за техните системи за социално осигуряване, особено в областта на държавните пенсии. За да се справят с тези предизвикателства, те провеждат важни реформи, които притежават някои сходства, но същевременно взимат предвид уникалната ситуация във всяка страна.

Бързите темпове на демографския преход, белазани от ускоряващо се застаряване на населението и нарастващи коефициенти на зависимост в напреднала възраст, предизвикаха сериозни опасения относно фискалната устойчивост и бъдещата жизнеспособност на съществуващите пенсионни рамки. По подобен начин пенсионните реформи в Азия и Тихоокеанския регион демонстрират сближаващи се стратегии за справяне със застаряващото население и фискалния натиск. Тази статия се фокусира върху източноазиатските страни Китай, Япония, Република Корея и Монголия, като изследва конкретните подходи към всички тези предизвикателства. В нея става ясно как регионалните реформи се адаптират към съответните демографски и икономически реалности.

Два са ключовите демографски показатели, които илюстрират мащаба на това предизвикателство. Първо, делът на населението на 65 и повече години показва сериозна възходяща тенденция в страните от Източна Азия. Прогнозите са тези проценти да се увеличат значително до 2060 г., като има потенциал в Република Корея те достигнат 43,7%, а в Япония - 37,4%. Второ, коефициентът на зависимост в напреднала възраст, който измерва броя на възрастните хора като дял от населението в трудоспособна възраст, разкрива също толкова тревожна тенденция. Очаква се тези съотношения да се увеличат повече от два пъти до 2060 г. в повечето страни, като се очаква в Република Корея съотношението да достигне 95,4%, а в Япония - 78,7%. Според тези две данни Република Корея е изправена пред най-голямото демографско предизвикателство в региона.

Въпреки разнообразния си икономически и политически контекст, тези страни споделят три основни цели при реформите в сектора: адаптиране на пенсионните системи към застаряващото население, осигуряване на адекватен доход след пенсиониране и разширяване на обхвата на недостатъчно обхванатите групи от населението.

Китай

Китай предприе обширни структурни реформи в пенсионната си система в отговор на ускоряващите се демографски промени и на системната фрагментация в съществуващата обществена рамка. През септември 2024 г. Постоянният комитет на 14-ия Конгрес на народните представители прие значителни промени в програмата за основно пенсионно осигуряване (BPI), като беше въведен диференциран подход към корекциите на пенсионната възраст.

Реформата прилага постепенно увеличаване на пенсионната възраст за период от 15 години, като пенсионната възраст за мъжете се увеличава от 60 на 63 години, за жените на длъжности „бели якички“ – от 55 на 58 години, а за жените на длъжности „сини якички“ – от 50 на 55 години. Графикът за прилагане включва постепенни увеличения от един месец на всеки пет месеца за първите две групи, докато за третата група се прилага ускорена прогресия от един месец на всеки три месеца.

Планът за реформа въвежда гъвкавост и чрез нови възможности за ранно пенсиониране, позволяващи излизане в пенсия до три години преди стандартната пенсионна възраст, както и опции за отложено пенсиониране, удължаващи трудовия живот с до три години след стандартната пенсионна възраст.

Заедно с това през ноември 2022 г. Китай стартира всеобхватна и доброволна държавна пенсионна програма като трети стълб (дефинирани вноски, управлявани от търговски банки и компании за управление на активи), за да допълни съществуващата до този момент двустълбова структура. Тази инициатива има за цел да подобри доброволните пенсионни спестявания чрез данъчно облекчени механизми за лично пенсионно осигуряване.

Подобренията при третия стълб включва и регулирани правила за теглене, съобразени с параметрите на пенсионната възраст, всеобхватни механизми за определяне на бенефициентите и двоен регулаторен надзор от страна на банковите и осигурителните институции.

Япония

Япония предприе реформи, за да се справи с предизвикателствата на бързо застаряващото си общество и да осигури дългосрочна устойчивост на пенсионната си система. Сериозната промяна в обхвата на социалното осигуряване влезе в сила на 1 октомври 2024 г., когато се прецизира изискването за задължителното осигуряване на работещите на непълно работно време. Преди това всички служители на пълен работен ден и служители на непълно работно време, работещи поне 75% от еквивалента на пълно работно време (FTE) – обикновено 30 часа седмично въз основа на 40-часов график на пълен работен ден – бяха задължени да бъдат включени в програми за социално осигуряване (както здравно, така и пенсионно), ако работят във фирми със 100 или повече служители.

Съвсем скорошна реформа разшири обхвата за служители на непълно работно време, работещи между 20 часа седмично и 75% от FTE. Сега фирмите с 50 или повече служители трябва да включат тези служители на непълно работно време в социално осигуряване, което е промяна спрямо предишния праг от 100 или повече служители, определен през октомври 2022 г.

Успоредно с това разширяване на обхвата, Япония систематично увеличи възрастта за получаване на пенсия от 60 на 65 години. Свързаният с доходите компонент на този преход е планиран да завърши до 2025 г. за мъжете и 2030 г. за жените, което отразява постепенен подход към реформата на пенсионната система. Страната също така запази своя макроикономически механизъм за индексирание, въведен през 2004 г., който прилага автоматични корекции на пенсионните обезщетения въз основа на демографски и икономически показатели, по-специално промени в броя на осигурените лица и тенденциите в продължителността на живота.

За да подобри допълнително устойчивостта на пенсионната система, Япония въведе иновативни мерки, насърчаващи по-дългото участие в работната сила след 65-годишна възраст. Тези инициативи включват структури за стимулиране, позволяващи на работниците да отложат получаването на пенсия най-много до 75-годишна възраст, както и свързаните с това повишени нива на плащанията.

Република Корея

Република Корея проведе значителни пенсионни реформи, за да се справи с бързо застаряващото си население и да осигури устойчивост на националната си пенсионна система чрез частични промени в Закона за националните пенсии, приети от Народното събрание на 20 март 2025 г. и влизачи в сила на 1 януари 2026 г. Това ключово законодателно решение (18 години след реформата от 2007 г.) повишава процента на осигурителните вноски от 9% на 13%

(разпределен поравно между служителите и работодатели до 2033 г., като от 2026 г. се увеличава с 0,5% всяка година) и коригира номиналния коефициент на заместване на дохода до 43%, считано от 2026 г., спирайки предварително планирания спад до 40% до 2028 г.

Реформата има за цел да удължи жизнеспособността на Националния пенсионен фонд, за който по-рано се очакваше да бъде изчерпан до 2056 г. В съчетание с усилията за увеличаване на нормата на възвръщаемост на фонда от 4,5% на 5,5%, се очаква датата на изчерпване да се измести към 2071 г. Законодателството също така укрепва общественото доверие, като изрично гарантира законово пенсионните плащания. То въвежда разширени кредити, като например 12-месечен кредит за раждане на първо дете (премахвайки предишното ограничение от 50 месеца) и увеличение на кредита за военна служба от 6 на 12 месеца. Освен това, то разширява подкрепата за осигурителни вноски за регионални осигурени лица с ниски доходи, за да се смекчи тежестта на по-високите ставки.

Монголия

Монголия проведе съществени реформи за модернизирани и укрепване на пенсионната си система чрез Общия закон за социално осигуряване (GLSI), приет от монголския парламент на 7 юли 2023 г. Това всеобхватно законодателство, което влезе в сила на 1 януари 2024 г., замени Закона за социално осигуряване от 1994 г. и въведе фундаментални промени за повишаване на ефективността и устойчивостта на националната система за социално осигуряване.

Общият закон предписва внедряването на рамка, базирана на информационните технологии, която включва мерки за минимизиране на бъдещи загуби на осигурителните фондове, като същевременно се въвеждат ефективни механизми за събиране на средства за пенсионно осигуряване. Законодателството въвежда нови изисквания за получателите на пенсии, като задължава те да внасят осигурителни вноски (с изключение на осигурителни вноски за безработица), когато работят на трудови договори, договори за работа по конкретна поръчка или други подобни споразумения. За служителите, работещи едновременно на повече от едно основание, вноските от вторичната заетост са ограничени само до пенсионно и здравно осигуряване.

В съответствие със съвременните принципи за проектиране на пенсионната система, Монголия въведе през 2018 г. система с условно дефинирани вноски за новонавлизащите на пазара на труда, което представлява стратегическа промяна в посока по-добра устойчивост на системата. Страната също така предприе стъпки към постепенно увеличаване на възрастта за пенсиониране, като е планирано тя да достигне до 65 години за мъжете през 2042 г. също толкова за жените, но през 2067 г. Това е демонстрация на премерен подход към демографската адаптация, който се различава от този в другите страни.

Изводи

Последните пенсионни реформи в източноазиатските страни разкриват различни подходи за справяне със сходни демографски предизвикателства, като всяка страна прилага персонализирани решения с аналогични стратегически елементи. Тези реформи демонстрират регионална тенденция към увеличаване на пенсионната възраст, разширяване на обхвата и подобряване на устойчивостта на схемите.

Китай и Япония са възприели по-всеобхватни подходи. Китай е въвел диференцирана система за нарастване на пенсионната възраст въз основа на пола и вида професия. Същевременно Япония се фокусира върху разширяване на обхвата на социалното осигуряване, за да включи в него и по-малките работодатели. Япония и Китай предлагат гъвкави варианти за пенсиониране, като японската система позволява персонализиран избор, докато Китай поддържа структурирана рамка с конкретни варианти за ранно и отложено пенсиониране.

Република Корея дава приоритет на фискалната устойчивост и адекватността на доходите, като изменението на Националния закон за пенсията от 2025 г. значително повишава размера на вноските до 13% и фиксира коефициентът на заместване на 43%.

Реформите в Монголия се открояват с фундаменталното си реструктуриране на системата за социална сигурност чрез Общия закон за социално осигуряване, комбинирайки система с условно дефинирани вноски и запазени традиционни елементи на социалното осигуряване. Този смесен подход е различен от постепенните промени, наблюдавани в други страни.

***Материалът е публикуван със значителни съкращения и със заглавие от редакционния екип на бюлетина.**

Оригиналният източник:

<https://www.issa.int/analysis/pension-reforms-east-asia>